

Розвиток пізнавальних процесів учнів із затримкою психічного розвитку

Анотація. У статті розглядаються проблеми розвитку пізнавальної активності дітей з затримкою психічного розвитку, аналізуються особливості розвитку пізнавальних процесів, розкриваються умови розвитку пізнавальних здібностей дітей з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: пізнавальна активність, пізнавальні процеси, діти з особливими освітніми потребами, затримка психічного розвитку, шкільна освіта, корекційно-розвиваючі заняття, сучасні ігрові технології.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Розвиток пізнавальної активності – одне з найважливіших завдань сучасного вчителя. Особливо актуальне це питання для педагога, який працює з дітьми, що мають обмежені можливості, тому що у них часто відзначається байдужість до знань, небажання вчитися, низький рівень розвитку пізнавальних інтересів, простежується наявність підвищеного рівня тривожності й емоційна нестабільність [2: 53–56].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Історія вивчення даної проблеми міститься в роботах В. Бондар, В. Засенко [5; 6], Т. Власової, Ю. Дем'янова, В. Ковальова та ін. Деякі питання розвитку пізнавальних процесів у дітей з особливими потребами розглядалися в контексті проблеми готовності до школи та труднощів подальшого шкільного навчання (І. Агафонова, М. Безруких, С. Громбах, І. Дубровіна, С. Єфімова, Б. Круглов, В. Степанов, А. Фурман та ін.) [11: 379–381].

Багато вчених, що займалися вивченням дітей з даною патологією розвитку, відзначали їхній знижений інтерес до навколишнього світу, млявість, відсутність ініціативи [9: 122]. А найголовніше, що всі ці особливості призводять не тільки до утруднення пізнання дітьми навколишнього світу, а й до обмеження засобів їх спілкування з іншими людьми, породжують труднощі їхньої соціальної та шкільної адаптації.

Ефективність застосування корекційно-розвиваючих завдань буде високою, якщо під час складання корекційно-розвиваючої програми враховувати актуальний рівень розвитку та потенційні можливості всіх і кожного з учнів, спиратися на онтогенетичні закономірності формування відповідних функцій [10: 80–81]. Велику увагу потрібно приділяти корекційно-розвиваючим іграм, які створюють сприятливі умови для розвитку

пізнавальних здібностей дітей. А також створювати такі умови навчання і виховання дітей, які сприяють:

- виникненню бажання пізнавати навколишній світ;
- розвитку їхньої соціальної поведінки;
- оволодінню всіма можливими засобами комунікації;
- формуванню культурних навичок, засвоєнню соціальних норм і правил

[3: 4].

Виклад основного матеріалу.

Аналізуючи дослідження різних авторів, які займалися проблемами дітей з затримкою психічного розвитку, можна виокремити те, що ці діти не можуть повною мірою оволодівати уміннями та знаннями відповідно до програмних вимог, і тому в них виникають труднощі в навчанні. Вони не встигають разом з усіма учнями класу опанувати зміст окремих предметів через несформованість деяких психічних функцій, розвиток яких не відповідає їхньому віку, а перебуває на більш ранніх стадіях розвитку. Отже, можна дати визначення, що *затримка психічного розвитку* – це порушення в формуванні розвитку психічних функцій і навичок дитини, відставання від норми психічного розвитку загалом або якихось окремих функцій.

У дітей із затримкою психічного розвитку обсяг і точність довільного запам'ятовування знижено в порівнянні з нормотиповими дітьми, довільна та мимовільна пам'ять є слабкою, недостатньо сформовані просторові уявлення, які пов'язані з мисленням. У такої категорії дітей відсутня пізнавальна мотивація, вони не можуть аналізувати орієнтовний етап через вирішення розумового завдання, знижена розумова активність, характерна стереотипність мислення, є порушення найважливіших розумових операцій, які служать складовими логічного мислення. На уроках діти з затримкою психічного розвитку складно опановують навички читання, письма, їм важко вдаються математичні операції.

От чому до особливих дітей потрібен особливий підхід, і тому вчитель під час навчальних занять повинен ставити перед собою завдання корекційного спрямування, що враховують особливості дітей із ЗПР:

- розвивати всі види сприймання, найбільше уваги приділяти зоровому та слуховому, на основі яких будуть розвиватися вищі психічні функції;
- формувати уміння зосереджувати увагу й цілеспрямовано працювати на результат;
- розвивати навчальну мотивацію, бажання вчитися, віру дитини у власні сили;
- формувати вміння самостійно добувати знання і користуватися ними;
- шукати такі види завдань, які максимально стимулюють активність дитини;
- здійснювати індивідуальний підхід, індивідуальну допомогу;
- давати завдання з опорою на зразки;
- для закріплення нового матеріалу давати багаторазові вказівки і вправи;

- під час навчання дитини звертати увагу на стан різних боків її психічної діяльності: пам'яті, уваги, мислення, мовлення, темп роботи, вміння поборювати перешкоди;

- спиратися на сильні сторони дитини.

Загалом розвиваючий процес дітей з особливими освітніми потребами – довгий і важкий шлях, так як діти уникають розумових зусиль, часто протестують проти організованої спільної діяльності. У дітей не виражені ігрові інтереси. Вони не виявляють інтересу до нового, не помічають змін у навколишньому оточенні [1: 42]. Тому для кожної дитини необхідні індивідуальні умови, а також грамотне застосування сучасних ігрових технологій, що враховують особливості і можливості вихованців та сприяють розвитку пізнавальної активності:

1. Найбільше задоволення діти отримують від **ігор в сенсорній зоні**. Для цього бажано придбати спеціальне обладнання: інтерактивну бульбашкову трубу, світлову настінну панель, сухий басейн, світлове підсвічування, що реагує на звуки. Адже такі ігри не тільки сприяють досягненню релаксації, але і активізують різні функції центральної нервової системи, що дозволяє більш ефективно розвивати пізнавальну активність дитини [4: 100–106].

2. Використання в роботі ігор з **кінетичним піском, різним сипучим матеріалом і з водою** викликає у дітей інтерес до занять, робить увагу більш стійкою, істотно впливає на розвиток дрібної моторики, пізнавальної та мовної діяльності [8: 26–31].

3. Найбільш важливою в роботі з дітьми, що мають особливі освітні потреби, є можливість комплексного навчання. У цьому допомагає **мультиплікація (музичні розминки, розвиваюче відео)**. За допомогою мультиплікації у дитини розвивається наслідувальна і пізнавальна активність, підтримується позитивний емоційний фон.

4. Дітям з затримкою психічного розвитку складно дається математика, тому для того, щоб діти її змогли опанувати, на уроках можна використовувати методика **нумікон** – це унікальна гра, під час використання якої діти з затримкою психічного розвитку будуть вивчати математику з цікавістю і при цьому граючись. Вона дає можливість вивчати цифри, задіюючи не лише зорову та слухову пам'ять, а також використовує тактильні відчуття. Дана методика розвиває не тільки математичні знання, а й вчить логічно мислити.

5. Використання різноманітних **дидактичних матеріалів** на заняттях сприяє активізації пізнавальної діяльності особливих дітей:

- розвиток дрібної моторики і тактильної чутливості;
- формування уявлень про зовнішні властивості предметів (форми, кольори, величини, положення в просторі);
- створення позитивного емоційного настрою;
- розвиток пізнавальних процесів (пам'яті, уваги, уяви, мислення);
- розвиток мовних навичок;
- навчання рахунку, грамоті [4: 107–114].

І найголовніше – вчасно сказані слова схвалення дуже важливі для дитини, це допомагає їй стати впевненішою в собі, якщо цього не вистачає, може служити хорошою мотивацією; також є важливим виховним моментом, який вчить дитину цінувати інших людей, додає впевненості в правильності власних дій, підтримує пізнавальний інтерес [7: 89–90].

Висновок. Нині шкільна освіта все більше уваги приділяє всебічному розвитку особистості учнів з особливими освітніми потребами, що актуалізує проблеми розвитку пізнавальних процесів. Пізнавальні процеси – це активність дітей, за допомогою якої вони прагнуть отримати нові знання, вміння і навички. Важливою умовою розвитку пізнавальних здібностей дітей з затримкою психічного розвитку виступає індивідуальний підхід, грамотне застосування сучасних ігрових технологій, що враховують особливості розвитку і можливості вихованців, а також корекційно-розвивальна робота, яка забезпечує розвиток всіх видів сприймання, зміцнює працездатність дитини, розвиває навчальну мотивацію. Всі корекційні завдання повинні реалізовуватися безпосередньо як на уроках, так і в позакласній діяльності дитини.

Список використаних джерел та літератури

1. Баклицький І. Формування пізнавальних інтересів школярів як психологічна проблема. *Людина, становлення, розвиток. Філософські пошуки.* Львів-Одеса, 2003. 115 с.
2. Бібік Н. М. Пізнавальний інтерес як умова суб'єктності навчання школярів. *Педагогічний дискурс.* 2011. Вип. 10. С. 53–56.
3. Вашуленко М. С. Нові підходи до шкільної освіти. *Педагогічна газета.* 2000. № 10 (76). С. 4.
4. Вишковський І. Гра як метод активізації пізнавальної діяльності. *Психолог.* 2004. № 21–22. С. 100–114.
5. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі / за ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка. Київ, 2004. 152 с.
6. Засенко В. В. Сучасні проблеми теорії і практики навчання дітей з особливими потребами. *Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (україно-канадський досвід)* : Матеріали міжнародної конференції: Київ, 2004. 25–26 травня ; за ред. В. Бондаря, Р. Петришина. Київ : Наук. світ, 2004. С. 26 – 30.
7. Назарець Л. М. Пізнавальний інтерес у контексті мотивації навчально-пізнавальної діяльності. *Наукові записи.* Острог. 2003. Вип. 4. С. 81–91.
8. Нікітіна Н. М. Активізація пізнавальної активності учнів шляхом використання ігрових моментів і цікавих завдань. *Навчання та виховання.* 2011. № 31. С. 26–31.
9. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. 2-е вид., доп. Київ : Каравела, 2007. 400 с. (Вища освіта в Україні).
10. Шарко В. Д. Сучасний урок: технологічний аспект : посібник для вчителів і студентів. Київ : СПД Богданова А. М., 2007. 220 с.

11. Шустваль С. М. Пізнавальний інтерес як мотив навчальної діяльності. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*. Запоріжжя, 2007. Вип. 41. С. 379.